

PUŁAPKA ŚREDNIEGO DOCHODU – ZAGROŻENIA I PERSPEKTYWY WYJŚCIA

Henryk PAŁASZEWSKI

Wojskowa Akademia Techniczna

Streszczenie: Gospodarkę polską od gospodarek krajów wysokorozwiniętych dzieli jeszcze dystans rozwojowy. Akcesja do Unii Europejskiej, dostęp do jednolitego rynku europejskiego ma wielkie znaczenie dla przyspieszenia procesów rozwojowych. W miarę wysokie tempo wzrostu gospodarczego pozwala na skracanie dystansu rozwojowego. Osłabienie tempa wzrostu gospodarczego może prowadzić do tego, że gospodarka polska może wejść w pułapkę średniego dochodu. Istota tej pułapki to spowolnienie wzrostu gospodarczego po okresie przyspieszonego rozwoju. W efekcie tego kraj, który wcześniej odnosił sukcesy ekonomiczne, nie będzie mógł nigdy dorównać krajom wysokorozwiniętym. W opracowaniu scharakteryzowano warunki, jakie powinna spełniać gospodarka polska. Aby uniknąć trwania w pułapce średniego dochodu. Do najważniejszych z nich zaliczyć należy czynniki determinujące rozwój społeczno-gospodarczy, przesłani zrównoważonego wzrostu gospodarczego. Na przebieg procesów rozwojowych istotny wpływ mają kierunki polityki gospodarczej. W opracowaniu została zwrócona uwaga na te przedsięwzięcia, które przyczyniły się do podtrzymania tempa wzrostu gospodarczego. W dłuższej perspektywie, kiedy to mają się pojawić czynniki zakłócające równowagę wewnętrzną czy też zewnętrzną, wzrost gospodarczy może ulec znacznemu spowolnieniu, co oznaczałoby długotrwałe wychodzenie z pułapki średniego dochodu.

Słowa kluczowe: pułapka średniego dochodu, wzrost gospodarczy, recesja.

1. Rozwój i wzrost gospodarczy

Gospodarka światowa to historycznie ukształtowany system różnorodnych powiązań pomiędzy różnymi krajami, Biorąc pod uwagę aspekt instytucjonalny gospodarkę światową można określić jako zbiór różnych podmiotów gospodarujących, a także instytucje, które mają funkcjonować zarówno na szczeblu krajowym jak i międzynarodowym (takie jak między innymi przedsiębiorstwa krajowe jak i międzynarodowe oraz organizacje międzynarodowe) [1]. Analizę tendencji kształtujących się w ramach gospodarki światowej można prowadzić tylko w ujęciu dynamicznym. System ten znajduje się w ciągłym ruchu i ulega ewolucji.

Wchodzące w skład gospodarki światowej podmioty gospodarujące i instytucje mogą rozwijać się bądź zanikać. W czasie zmienia się również charakter wzajemnych powiązań i relacji. Należy również zauważyć, że kategoria gospodarki światowej ma również wymiar historyczny. Może ona zaistnieć wtedy, kiedy wykształciły się jej podstawowe elementy. Procesy, które obecnie dominują w gospodarce światowej, określane są mianem globalizacji. Swobodny przepływ kapitału i innych czynników wytwórczych coraz bardziej wpływa na działanie rynku ponad granicami.

Dostęp do rynku globalnego otwiera nowe możliwości z jednej strony, zaś z drugiej prowadzi do powstania nowych ograniczeń.

Nowe warunki gospodarowania nie wpłynęły zasadniczo na zmianę charakteru rozwoju gospodarki rynkowej. W dalszym ciągu rozwija się ona cyklicznie, przechodząc przez kolejne fazy wzrostu i spadku aktywności gospodarczej. W procesie falowania aktywności gospodarczej stopniowo narastają stany nierównowagi, które przywracane są w czasie recesji.

Rozwój gospodarczy to proces zmian, które dokonują się w gospodarce w długim okresie. Proces ten można rozpatrywać analizując go od strony ilościowej i jakościowej. Podstawą, na której opierają się tendencje rozwojowe gospodarki, są zmiany ilościowe określane mianem wzrostu gospodarczego. W literaturze przedmiotu ma miejsce duża zgodność poglądów odnośnie określenia istoty wzrostu gospodarczego [2]. I tak, Michał Gabriel Woźniak twierdzi że „wzrost gospodarczy oznacza zmiany polegające na powiększeniu się całej gospodarki, wynikające ze zmian występujących w jej elementach składowych” [3]. Takie określenie tej kategorii zbliżone jest do definicji występujących w pracach autorów zarówno polskich jak i zagranicznych. Zmiany ilościowe w gospodarce prowadzą w czasie do przeobrażeń jakościowych, których efektem jest poprawa poziomu życia i dobrobytu społecznego.

Na przebieg i dynamikę procesów wzrostu i rozwoju gospodarczego we współczesnych warunkach mają wpływ przemiany o charakterze jakościowym, a przede wszystkim ewolucja funkcjonowania mechanizmów rynkowych, mechanizmów uruchamianych zarówno przez państwo jak i jego instytucje.

W analizie tej nie można pominąć czynników o charakterze społecznym, do których zaliczyć należy rozmaite elementy infrastruktury ekonomicznej i społecznej, takich jak respektowanie przyjętych norm, zasady ładu politycznego, zakres wolności obywatelskiej, a także unormowań decyzyjnych państwa.

Wzrost gospodarczy jest wynikiem oddziaływania splotu różnych czynników. Najogólniej można je podzielić na dwie grupy, a mianowicie na tradycyjne i nowoczesne. Klasyczna teoria ekonomii wyróżnia trzy podstawowe czynniki: kapitał, pracę i zasoby naturalne. Natomiast we współczesnych analizach procesu wzrostu gospodarczego podkreśla się znaczenie innowacyjności. Pod jej pojęciem najczęściej rozumie się postęp w technice, technologii, wiedzy, nauce oraz w organizacji pracy i zarządzaniu procesami wytwórczymi.

Praktyka życia gospodarczego pokazuje a historia gospodarcza dokumentuje, że z procesami rozwoju gospodarczego nierozzerwalnie jest związane falowanie aktywności gospodarczej. Można by w tym miejscu postawić pytanie, jakie warunki musiałyby być spełnione w życiu społeczno-gospodarczym, by pozwoliły osiągnąć i utrzymać w długim okresie zrównoważony przebieg procesów rozwoju gospodarczego. W analizach teoretycznych wskazuje się warunki, których spełnienie mogłoby pozwolić nie tylko na osiągnięcie, ale również i utrzymanie procesów

zrównoważonego rozwoju. Aby osiągnąć taki stan w życiu społeczno-gospodarczym, powinny być spełnione jednocześnie trzy warunki, a mianowicie:

- a) osiągnięcie i utrzymanie zrównoważonego wzrostu ekonomicznego – oznacza to równowagę na rynku dóbr i usług, kapitałowo-pieniężnym oraz rynku pracy;
- b) stworzenie warunków dla społecznie zrównoważonego wzrostu, co oznacza przede wszystkim sprawiedliwy i akceptowany społecznie podział dochodu;
- c) utrzymanie warunków dla zrównoważonego wzrostu ekologicznego, co odnosi się przede wszystkim do zachowania odpowiednich relacji pomiędzy działalnością gospodarczą człowieka a przyrodą [4].

Warunki te w praktyce nigdy nie były, nie są i chyba nie będą spełnione. Współcześnie poszczególne grupy społeczne biorą głównie pod uwagę realizację swych doraźnych interesów nie zwracając uwagi na wymogi utrzymywania długofalowych celów.

W polityce gospodarczej również uwaga skupiona jest głównie na osiąganiu celów taktycznych związanych z rozwiązywaniem bieżących problemów. W tych warunkach praktyczne rozwiązania o charakterze strategicznym schodzą na dalszy plan.

2. Uwarunkowania rozwoju społeczno-gospodarczego w Polsce

Gospodarka polska w proce globalizacji włączyła się w 1990 roku. Odejście od gospodarki centralnie planowanej i przejście do gospodarki rynkowej spowodowało usunięcie barier systemowych. Był to moment przełomowy, pozwalający na włączenie gospodarki polskiej w nurt gospodarki światowej. Proce sten uruchomił nowe impulsy rozwojowe, do których zaliczyć należy przede wszystkim:

- a) stworzenie większych możliwości dla efektywnej alokacji zasobów,
- b) import nowoczesnych technologii pozwalający na modernizację przemysłu o rozbudowę infrastruktury,
- c) zapoczątkowanie procesu przyjmowania nowoczesnych metod zarządzania,
- d) zapoczątkowanie napływu kapitału w postaci inwestycji zagranicznych,
- e) otwarcie gospodarki i związany z tym procesem swobodny przepływ towarów i usług prowadziło do poprawy efektywności gospodarowania,
- f) stworzenie warunków umożliwiających podnoszenie poziomu kapitału ludzkiego.

Włączenie gospodarki polskiej w nurt gospodarki światowej oznacza dość istotne oddziaływanie aktywności gospodarczej w krajach Unii Europejskiej i innych wysokorozwiniętych państwach na tempo rozwoju społeczno-gospodarczego naszej gospodarki. Należy zauważyć, że po kryzysie transformacyjnym gospodarka polska rozwija się w sposób nieprzerwany, a tempo jej wzrostu w tym czasie było wyższe niż niemal we wszystkich krajach europejskich. Pozwala to na odrabianie dystansu rozwojowego, jaki dzielił gospodarkę polską od średniego poziomu rozwoju krajów

Unii Europejskiej. Świadczą o tym dobitnie wskaźniki makroekonomiczne. PKB per capita w Polsce stanowił w 1996 roku 45% PKB per capita w 27 krajach UE, w roku 2007 już ponad 54%, a w roku 2012 – 66%.

Jakość życia społeczeństwa obrazuje Human development index. Przy wyliczeniu tego wskaźnika bierze się pod uwagę nie tylko PKB per capita, ale również inne czynniki związane z jakością życia, a w tym między innymi długość i zdrowie mieszkańców, dostęp do edukacji. W latach 2000-2011 wartość tego indeksu wzrosła z 0,770 do 0,813.[5]

W ostatnich latach daje się zauważyć słabnące tempo wzrostu gospodarczego, które było związane z kryzysem w gospodarce światowej, a ostatnio stopa wzrostu gospodarczego waha się w granicach 3%. Jest ona zbliżona do stopy wzrostu gospodarczego, jaką osiągają wysokorozwinięte kraje Unii Europejskiej. Utrzymanie się tej tendencji w najbliższych latach może grozić tym, iż gospodarka polska może znaleźć się w pułapce średniego rozwoju.

W tym miejscu rodzi się pytanie, jakie czynniki powodują wejście gospodarki w pułapkę średniego rozwoju. W zasadzie przyczyna jest jedna, a mianowicie długookresowe spowolnienie wzrostu po osiągnięciu poziomu PKB per capita około 17 tys. dolarów. To wyhamowanie tempa wzrostu jest rezultatem mniejszych przyrostów wydajności czynników wytwórczych wynikających z postępu technologicznego i organizacyjnego. Zwiększenie wydajności czynników wytwórczych, a przede wszystkim wydajności pracy, jest niemożliwe w oparciu wyłącznie o import technologii. Nie jest możliwe również zwiększenie wydajności poprzez zwiększenie nakładów inwestycyjnych, które nie prowadzą popodnoszenia poziomu innowacyjności gospodarki i tworzenia nowych technologii. Nie jest możliwe również zwiększenie wydajności poprzez zwiększanie nakładów inwestycyjnych, które nie prowadzą do podnoszenia poziomu innowacyjności gospodarki i tworzenia nowych technologii. Mając to na uwadze, można zgodzić się z tezą Eichengreena, że w pułapkę średniego dochodu mogą również wpaść te kraje, które rozwijają się w miarę szybko, ale w procesach rozwojowych wykorzystują procesy, które opierają się na średniej niskiej technice.

W tych warunkach, kiedy gospodarki nie wykorzystują nowych działalności opartych na wiedzy i innowacjach, nie będą w stanie przekroczyć średniego poziomu rozwoju.[6] Nie wszystkie kraje odrabiając dystans rozwojowy muszą wejść w pułapkę średniego rozwoju. Korea Południowa i Tajwan po osiągnięciu średniego poziomu odchodów utrzymały na tyle wysokie tempo wzrostu gospodarczego i zrównanie się z poziomem rozwoju z gospodarkami wysokorozwiniętymi.

Na przeciwnym biegunie znajdują się różne kraje Ameryki Łacińskiej, którym udało się osiągnąć status państw o średnich dochodach, jednak nie były w stanie utrzymać tempa wzrostu na takim poziomie, by dorównać krajom wysokorozwiniętym. Na to, czy dana gospodarka po osiągnięciu średniego poziomu dochodu, będzie

w dalszym ciągu odrabiała dystans rozwoju, wpływa wiele czynników, do których przede wszystkim zaliczyć należy:

- a) wysokość nasycenia kapitałem ludzkim i fizycznym,
- b) wysoki poziom zróżnicowania gospodarek,
- c) relatywnie wysoki udział dóbr wysokiej techniki w eksporcie,
- d) dominacja sektorów o wysokim powiązaniu z innymi sektorami,
- e) wysoka jakość systemu prawnego oraz egzekwowanie kontraktów i praw własności.

Gospodarka polska poziom średniego dochodu osiągnęła w pierwszej dekadzie XXI wieku. W tym miejscu rodzi się pytanie, jakie czynniki winny być spełnione, by uniknąć wejścia w pułapkę średniego dochodu. Nie ulega wątpliwości, że czynnikiem sprzyjającym takiej podatności jest pogarszanie się struktury demograficznej społeczeństwa. Przejawia się to w dwóch aspektach. Po pierwsze, pogarszające się trendy demograficzne, które determinują proces starzenia się społeczeństw. Po drugie, w Polsce można zaobserwować stosunkowo częstą aktywność zawodową oraz politykę, która promuje przechodzenie na wcześniejsze emerytury. Gospodarka polska w dalszym ciągu charakteryzuje się niskim poziomem innowacyjności. Czynniki te teraz i w dalszej perspektywie będą negatywnie oddziaływać na procesy rozwojowe gospodarki polskiej.

3. Rozwój gospodarki polskiej na tle procesów rozwojowych krajów Unii Europejskiej

Gospodarka polska włączona jest w nurt gospodarki światowej. Tendencje kształtujące aktywność gospodarczą w krajach Unii Europejskiej i innych wysoko rozwiniętych państwach wpływają na tempo rozwoju gospodarczego naszej gospodarki. Na początku ostatniej dekady gospodarka światowa przeżywała wielką recesję. Po przełamaniu tendencji kryzysowych w gospodarce weszła ona na ścieżkę umiarkowanego rozwoju. W tym czasie w Polsce nie przeżywalismy głębokiego załamania koniunktury, a tylko spowolnienie wzrostu gospodarczego (zob. tabela nr 1)

Tabela nr 1. Stopa wzrostu PKB w Polsce i strefie euro

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2016	2016
Strefa euro	0,8	-4,1	0,1	1,4	-0,6	-0,4	0,9	1,6	
Polska	4,8	0,3	1,1	4,5	1,9	1,2	3,4	3,6	

Źródło: *Koniunktura gospodarcza świata i Polski w latach 2007-2010; 2010-2014, Polityka gospodarcza Polski w integrującej się Europie 2015-2016*, IBRKK, Warszawa 2015 s. 62, 119, 2013, s. 78, 136, 2016, s. 223

O takim a nie innym kształtowaniu się tendencji rozwojowych zdecydowały czynniki wynikające z charakterystycznych cech naszej gospodarki. A przede

wszystkim jej struktury i sposobu finansowania działalności gospodarczej. Do podtrzymania wzrostu gospodarczego w Polsce w okresie zawirować na świecie przyczyniły się takie czynniki jak:

- a) sferze finansowej, w porównaniu do innych krajów, mniejszy zakres wykorzystania instrumentów pochodnych,
- b) stosunkowo niski poziom otwartości gospodarczej,
- c) poprawa konkurencyjności gospodarczej w okresie poprzedzającym kryzys,
- d) elastyczny kurs walutowy,
- e) napływ środków z Unii Europejskiej.

Zagadnienia wzrostu i rozwoju gospodarczego analizuje się w długim i krótkim okresie. W długim okresie tendencje rozwojowe gospodarki determinują czynniki o charakterze podażowym, zaś w krótkim okresie sił napędowych rozwoju gospodarki należy poszukiwać po stronie popytu.

4. Przesłanki zrównoważonego wzrostu gospodarczego

Przy analizie procesów wzrostu gospodarczego na początek bierze się pod uwagę nie pewną kategorię ekonomiczną lecz czysto statystyczną. Osiągnięcie np. stopy na poziomie 4% czy 5% daje powody do satysfakcji. Niemniej jednak z ekonomicznego punktu widzenia należy szukać odpowiedzi na pytanie, jakie czynniki zdeterminowały taki poziom stopy wzrostu, czy jest ona wynikiem przede wszystkim wychodzenia gospodarki z głębokiej recesji i krótkookresowego boomu, czy też istnieją przesłanki, które pozwalają stwierdzić, że osiągnięte tempo wzrostu oznacza wejście na określoną trajektorię wzrostu gospodarczego. Diagnoza taka daje podstawy do formułowania zaleceń pod adresem polityki gospodarczej. Utrzymanie zrównoważonego wzrostu gospodarczego będzie możliwe do utrzymania pod warunkiem zapewnienia równowagi makroekonomicznej. „Mechanizm, który prowadzi do ujemnego związku nadmiernej nierównowagi ze wzrostem, jest również prosty. Kumulowanie się nierównowag – jakiegokolwiek formie – powoduje, że z czasem jej poziom zaczyna stanowić zagrożenie dla funkcjonowania gospodarki. Na przykład, wysoka inflacja prowadzi do utrzymania się wysokiego stopnia oczekiwać inflacyjnych oraz braku zaufania do polityki makroekonomicznej” [7].

W gospodarce otwartej nierównowaga popytu i podaży wynika z nierównowagi oszczędności i inwestycji. W tym miejscu trzeba zwrócić uwagę, że nie zawsze samo niezbilansowanie oszczędności i inwestycji oznacza trwały stan nierównowagi gospodarczej. W dobie globalizacji rośnie otwartość gospodarki. Efektem tego zjawiska jest swoboda przepływu kapitału.

Nadwyżki lub niedobory oszczędności w tych warunkach nie muszą prowadzić do trwałej nierównowagi w gospodarce, ale mogą oznaczać bardziej efektywną alokację zasobów kapitału.

Wymiernym wyrazem przejawiania się nierównowagi wewnętrznej jest nasilanie się zjawisk inflacyjnych lub deflacyjnych oraz wzrost bezrobocia. Te zjawiska mogą być wynikiem błędów w polityce makroekonomicznej albo wynikają z przyczyn strukturalnych. Nie zawsze wystąpienie tych przesłanek nierównowagi prowadzi do załamania się procesu wzrostu gospodarczego. Dopóki dopóty nierównowaga wewnętrzna i zewnętrzna nie przekroczy poziomu bezpieczeństwa, sytuacja ta nie zagraża rozwojowi gospodarczemu.

5. Czynniki wzrostu i rozwoju gospodarczego

Proces wzrostu i rozwoju gospodarczego można analizować długim i krótkim okresie. W długim okresie tendencje rozwojowe gospodarki determinują czynniki o charakterze podażowym, zaś w krótkim sił napędowych rozwoju gospodarczego należy poszukiwać po stronie popytu. W modelu keynesowskim przyjmuje się założenie, że ceny i płace są lepkie, a gospodarka nie w pełni wykorzystuje swoje zdolności produkcyjne. W tych warunkach zmiana wielkości popytu globalnego pociąga za sobą wzrost lub spadek produkcji. W tych warunkach zespół czynników podażowych nie wystarcza do pobudzenia wzrostu gospodarczego, Barierą, która ogranicza wykorzystanie potencjalnych możliwości rozwojowych, najczęściej jest brak efektywnego popytu. W strukturze popytu globalnego wyróżniamy cztery jego składniki, a mianowicie:

- a) popyt gospodarstw domowych na zakup dóbr i usług czyli popyt konsumpcyjny,
- b) popyt przedsiębiorstw na zakup dóbr inwestycyjnych,
- c) wydatki państwa na zakup dóbr i usług,
- d) popyt zagraniczny.

Patrząc na strukturę popytu przez pryzmat celów wyznaczonych do realizacji w polityce gospodarczej, w popycie globalnym wyróżnić możemy dwie jego części, a mianowicie popyt wewnętrzny i popyt zewnętrzny (zagraniczny). Na popyt wewnętrzny rząd może w miarę skutecznie oddziaływać, wykorzystując instrumenty z arsenału polityki pieniężnej i fiskalnej.

Oddziaływanie poprzez instrumenty polityki gospodarczej na kształtowanie się popytu zewnętrznego jest bardziej złożone, a niekiedy okazuje się mało skuteczne. Zapotrzebowanie konsumentów zagranicznych na dobra danego kraju w głównej mierze zależy od jakości tych dóbr i konkurencyjnej ceny, kształtowanej między innymi przez kurs walutowy.

W polityce gospodarczej w wyniku zmiany układu sił politycznych w roku 2015 nastąpiły daleko idące zmiany. W polityce społecznej nowa ekipa rządowa szczególną uwagę przypisała poprawie warunków socjalnych uboższej części społeczeństwa: przywrócenie wieku emerytalnego dla kobiet 60 lat i dla mężczyzn 65 lat, podwyższenie kwoty wolnej od opodatkowania podatkiem od dochodów od osób fizycznych (PIT).

Do sfinansowania tych przedsięwzięć założono wzrost dochodów budżetowych, głównie w postaci poprawy ściągальności podatku VAT, wprowadzenie podatku bankowego oraz zryczałtowanego podatku od obrotu handlowego.

W polityce gospodarczej jako główny cel przyjęto wspieranie wzrostu gospodarczego. Na najbliższe lata główne kierunki rozwoju gospodarczego sformułowane zostały w Planie na rzecz odpowiedzialnego rozwoju. Plan ten jest autorstwa wicepremiera i ministra rozwoju Mateusza Morawieckiego. Oparty on został na pięciu głównych filarach, a mianowicie:

1. reindustrializację – wspieranie rozwoju polskiego przemysłu z uwzględnieniem istniejących i rozwijanie nowych przewag konkurencyjnych i specjalizacji polskiej gospodarki;
2. rozwój innowacyjnych firm – promocję działań na rzecz zwiększenia wydatków na badania i rozwój do poziomu 2% PKB poczynając od 2020 roku (z 0,8% w 2012 roku), wzrost liczby dużych i średnich przedsiębiorstw do ponad 22 tys.;
3. kapitał dla rozwoju – wzrost akcji kredytowych dla przedsiębiorstw, zwiększenie udziału inwestycji w PKB do poziomu 25% od 2020 roku i zachęcanie do wzrostu skłonności Polaków do oszczędzania;
4. ekspansję zagraniczną – wspieranie dynamiki eksportu do poziomu przekraczającego dynamikę PKB, zwiększenie bezpośrednich inwestycji zagranicznych polskich firm, promowanie polskich marek w eksporcie;
5. rozwój społeczny i regionalny – obniżenie wskaźnika zagrożenia ubóstwem względnego do 15,5%, osiągnięcie średniego PKB na jednego Polaka na poziomie co najmniej 79% średniej wartości UE, reformę szkolnictwa zawodowego, włączenie obszarów wiejskich i małych miast w procesy rozwojowe [8].

5.1. Oszczędności i inwestycje

Głównym filarem, który może zagwarantować realizację celów zawartych w Planie na rzecz odpowiedzialnego rozwoju są inwestycje. W literaturze przedmiotu zależności pomiędzy inwestycjami, oszczędnościami i wzrostem gospodarczym opisuje wiele modeli [9]. Przesłanki teoretyczne pozwalają przyjąć twierdzenie, że inwestycje i oszczędności mogą wpływać na tempo wzrostu gospodarczego poprzez jeden (lub więcej) z czterech mechanizmów:

1. w warunkach zrównoważonego wzrostu akumulacja kapitału determinuje tempo wzrostu produkcji pod warunkiem, że mamy do czynienia ze stałymi przychodami ze skali produkcji;
2. jednym z podstawowych źródeł rosnących przychodów ze skali produkcji mogą być inwestycje;

3. inwestycje prowadzą do przyspieszenia tempa wzrostu gospodarczego, bowiem są nośnikami postępu technicznego, a zatem wzrostu efektywności gospodarowania;
4. we współczesnych warunkach gospodarowania kapitał ludzki jest znaczącym czynnikiem wzrostu gospodarczego. Jego zasób i efektywność determinują podjęte w przeszłości decyzje dotyczące oszczędności i inwestycji. [10]

W teorii ekonomii wyróżnia się dwa źródła finansowania inwestycji, a mianowicie oszczędności wewnętrzne krajowe i oszczędności zagraniczne. Utrzymująca się praktycznie od początku transformacji polskiej gospodarki luka „inwestycje – oszczędności” spowodowała, że duże znaczenie jako źródła finansowania inwestycji miały oszczędności zagraniczne. Głównym strumieniem środków zewnętrznych są bezpośrednie inwestycje zagraniczne.

Należy zauważyć, że Polska pozostaje atrakcyjnym miejscem lokalizacji inwestycji bezpośrednich w Europie Środkowo-Wschodniej. Do głównych czynników determinujących atrakcyjność inwestycyjną naszego kraju zaliczyć należy:

- a) członkostwo w Unii Europejskiej,
- b) wysokie kwalifikacje pracowników i utrzymująca się na wysokim poziomie produktywność,
- c) ważnym czynnikiem branym pod uwagę jest jakość kształcenia, a przede wszystkim kształcenia akademickiego,
- d) w oczach inwestorów zagranicznych poprawie uległy oceny infrastruktury technicznej, a więc transportu, komunikacji, energetyki.

W ostatnim czasie tempo napływu bezpośrednich inwestycji obniżyło się. Bez wątplenia miała na to wpływ ocena stabilności polityki gospodarczej. Nie jest to jedyna bariera ograniczająca napływ bezpośrednich inwestycji do Polski. Kolejne bariery identyfikuje PAIIZ, a wśród nich wymienia przede wszystkim system wsparcia inwestycji strategicznych, problemy ze stosowaniem prawa zamówień publicznych, bariery w zakresie prawa podatkowego i jego stosowania, brak dialogu między przedsiębiorcami a przedstawicielami władzy centralnej, długotrwałe procedury w prawie budowlanym. [11]

Po latach spowolnionego wzrostu gospodarczego w roku 2012 (1,6), 2013 (1,3) nastąpiło przyspieszenie tempa wzrostu do 3,6 w 2014 roku. Głównym motorem wzrostu gospodarczego w tym okresie były inwestycje wewnętrzne. Nakłady brutto na środki trwałe w 2014 roku wzrosły o 9,2%, w 2015 roku o 6,1%. Warto zauważyć, że w pierwszym kwartale nakłady wzrosły o 11,8%, by obniżyć się w czwartym kwartale tego roku do poziomu 4,4%. Słabnące tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych utrzymuje się praktycznie do tej pory. Główne koło napędzające rozwój gospodarki znacznie zwolniło swoje obroty, mimo tego wzrost gospodarczy utrzymuje się na poziomie około 3% PKB.

5.2. Konsumpcja

Głównym czynnikiem pozwalającym na utrzymanie dynamiki wzrostu gospodarczego był drugi składnik popytu krajowego, a mianowicie konsumpcja. Tempo wzrostu konsumpcji indywidualnej, które w poprzednich latach oscylowało na poziomie około 3% w 2016 roku znacznie przekroczyło ten poziom. Wpłynęło na to wiele czynników, a wśród nich trzy są najważniejsze.

Po pierwsze, program 500+, który zwiększył dochody do dyspozycji gospodarstw domowych o około 17 mld zł, a w 2017 roku te dochody będą powiększone o 24 mld zł. Drugim, istotnym czynnikiem jest podniesienie minimalnej stawki wynagrodzenia do 13,50 zł/godz. oraz płacy nominalnej. Oczywiście, to przedsięwzięcie w polityce gospodarczej przyczyniło się do wzrostu płac nominalnych. Kolejną przyczyną wzrostu konsumpcji prywatnej jest wzrost płacy realnej. Główną przyczyną tego jest niska inflacja, która przy wzroście płac nominalnych prowadzi do wzrostu ich siły nabywczej. Należy zauważyć, iż tempo wzrostu konsumpcji prywatnej osłabia minimalny wzrost rent i emerytur. Powstaje pytanie, jak długo będzie się utrzymywać dynamika wzrostu konsumpcji prywatnej. Odpowiedź na to pytanie jest bardzo skomplikowana, bowiem jest wiele czynników, które mogą negatywnie oddziaływać na procesy wzrostu gospodarczego. Jednym z nich może być załamanie się koniunktury gospodarczej. Podstawowym czynnikiem, który determinuje utrzymanie dynamiki konsumpcji prywatnej, jest zachowanie równowagi zarówno wewnętrznej, jak i zewnętrznej.

Głównym czynnikiem determinującym możliwość utrzymania równowagi wewnętrznej jest kształtowanie się relacji pomiędzy dochodami a wydatkami w sektorze finansów publicznych. W programie konwergencji z kwietnia 2016 roku ^[12] zapisano, że wyniki sektora finansów publicznych w 2016 roku wyniesie -2,6% PKB, a w 2017 roku deficyt ten wzrośnie do -2,9% PKB, zaś w latach następnych będzie się obniżać odpowiednio do -2,0% PKB w 2018 roku, do -1,3% PKB w 2019 roku. Przyjęte założenia zostały uznane za scenariusz bazowy. W programie tym zostały uwzględnione działania wdrożone. Zaliczyć do nich należy program Rodzina 500+, poprawę ściągalności podatków. Kolejne inicjatywy, które w tym czasie były w fazie dyskusji, nie zostały jeszcze uwzględnione. Do nich zaliczyć należy przede wszystkim: obniżenie ustawowego wieku emerytalnego i podwyższenie kwoty wolnej od podatku PIT. Obecnie w Polsce polityka fiskalna ma dwie strony, a mianowicie na stronie wydatków ma charakter ekspansywny, zaś po stronie przychodów restrykcyjny. Po stronie wydatków realizowane programy, głównie socjalne, pochłaniają duże środki z budżetu państwa. Wydatki z budżetu państwa na sfinansowanie programu 500+ w 2017 roku wyniosą 24 mld zł. Obniżenie ustawowego wieku emerytalnego do 60 lat dla kobiet i 65 lat dla mężczyzn pogłębi deficyt sektora instytucji rządowych i samorządowych o 8,6 mld zł w 2017 roku o 11,9 mld zł w roku następnym. W programie rządowym znalazł się również projekt podwyższenia kwoty wolnej od podatku PIT

o 1 000 zł rocznie. Realizacja tego projektu wymagałaby dodatkowych 4 mln zł w 2017 roku i wielokrotność tej kwoty w latach następnych. W czerwcu 2016 roku zmodyfikowano ten projekt. Przyjęto założenie, że zamiast obniżania kwoty wolnej od podatku PIT, od 2018 roku zostanie wprowadzony jednolity podatek. Ten nowy podatek będzie obejmował podatek od dochodów osób fizycznych, obciążenia na cele emerytalne i rentowe, składki zdrowotne oraz obciążenie na rzecz Funduszu Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych i na Fundusz Pracy.

Sfinansowanie tak wielkich programów socjalnych i społecznych wymaga zgromadzenia nowych źródeł dochodów, mówiąc inaczej, nałożenia nowych podatków. Głównym źródłem zwiększonego napływu środków do budżetu ma być uszczelnienie systemu podatkowego. Przedsięwzięcia mające uszczelnić system podatkowy obejmują działania wdrożone jak i inicjatywy będące w różnych fazach opracowania. Przedsiębiorcy mają obowiązek składania informacji księgowo-podatkowej w formie elektronicznej – Jednolitego plany kontrolnego oraz wprowadzenia klauzuli przeciwko unikaniu opodatkowania. Według przewidywań działania uszczelniające system podatkowy dadzą zwiększenie wpływów z tytułu podatków od 6,5 mld zł do 16,7 mld zł w 2017 roku, a w roku 2018 od 22 mld zł do 33 mld zł.

Od kryzysu światowego w 2008 roku sektor finansowy, a przede wszystkim banki, stał się potencjalnym źródłem nowych dochodów podatkowych nie tylko w krajach europejskich ale także pozaeuropejskich. Na szczęblu UE podjęto działania mające na celu wprowadzenie podatku od transakcji finansowych. Takie regulacje zostały wprowadzone w 10 krajach członkowskich. Polski rząd wprowadził podatek bankowy w styczniu 2016 roku (Ustawa z dnia 15 stycznia 2016 r. o podatku od niektórych instytucji finansowych, Dziennik Ustaw 2016 poz. 68). Podatkiem bankowym zostały objęte banki krajowe, oddziały krajowe zagranicznych banków i instytucji kredytowych, spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe, krajowe zakłady ubezpieczeń i reasekuracji, oddziały zagraniczne zakładów ubezpieczeniowych i reasekuracji, instytucje pożyczkowe. Wpływy z podatku bankowego w 2016 roku przewidziano w kwocie 5,5 mld zł. Dane o wpływach do budżetu z tytułu podatku bankowego sugerują, że osiągnięcie zaplanowanej kwoty będzie trudne do zrealizowania.

Kolejnym podatkiem, który miał być wprowadzony, to podatek handlowy. Wpływy z tego tytułu zostały oszacowane na 2-3 mld zł rocznie. Mimo pierwotnych założeń podatek ten nie został wprowadzony. Pierwotne zastosowanie dwóch stawek podatkowych stanowiło podstawę do sformułowania zarzutu dyskryminacji większości sieci handlowych. Obecnie można powiedzieć, iż wyniki sektora finansów publicznych są pod kontrolą.

Dochody i wydatki budżetu są realizowane na poziomie zbliżonym do założeń. Jest to bardzo trudny budżet i nie osiągnie zaplanowanego poziomu. Może prowadzić do naruszenia równowagi wewnętrznej a tym samym do mniejszych lub większych zaburzeń procesów rozwojowych w gospodarce.

5.3. Handel międzynarodowy

Ważnym komponentem popytu globalnego wpływającym na otrzymanie procesów wzrostu gospodarczego jest eksport. W 2015 roku po raz pierwszy od 1990 roku saldo w bilansie obrotów towarowych w polskim handlu zagranicznym było dodatnie. Na to wpłynęły dwa czynniki, a mianowicie spadek importu paliw związany ze spadkiem cen surowców energetycznych i wzrost eksportu towarów konsumpcyjnych, towarów zaopatrzeniowych dla przemysłu oraz części i akcesoriów dla środków transportu. Czynniki, które determinują przepływ strumieni w handlu zagranicznym, są zbliżone we wszystkich rozwiniętych gospodarkach rynkowych. Podobna jest również struktura wzajemnych oddziaływań. Na rynkach międzynarodowych można obserwować dynamiczne zmiany. Wraz z nimi zmienia się siła oddziaływania poszczególnych czynników.

Głównym czynnikiem określającym zmiany eksportu był i jest popyt zagraniczny. Natomiast poziom importu determinuje popyt krajowy. Procesy globalizacji, a wraz z nimi rosnąca internacjonalizacja produkcji, powodują wzrost roli niestandardowych czynników wyjaśniających zmienność w handlu zagranicznym. Zaliczyć do nich przede wszystkim należy bezpośrednio inwestycje zagraniczne, elastyczność importowa eksportu oraz persistencja strumieni handlu.

W strefie euro od trzech lat tempo wzrostu gospodarczego na poziomie około 2% sprzyja stabilizacji tempa wzrostu eksportu na stosunkowo wysokim poziomie około 6%.

Tempo wzrostu importu w tym czasie będzie wyższe niż eksportu i osiągnie poziom przekraczający 7%. Wzrosty importu związany jest z realizacją programu 500+. Związany z tym programem wzrost popytu konsumpcyjnego w około 15% zostanie zaspokojony dodatkowym importem. W najbliższym czasie utrzymanie wysokiego dodatniego salda w handlu zagranicznym stanie się niemożliwe. Przewiduje się, że w roku 2017 w obrotach w handlu zagranicznym odnotowany będzie deficyt.

Podsumowanie

W ostatnich latach dystans rozwojowy pomiędzy Polską a krajami Unii Europejskiej stopniowo ulega zmniejszeniu. W dalszym ciągu w polskiej gospodarce występują przesłanki do przyspieszenia procesów rozwoju gospodarczego. Czy zostaną one w pełni wykorzystane, w głównej mierze zależy to od prowadzonej polityki gospodarczej. W tym zakresie bardzo duże znaczenie ma stworzenie warunków prowadzących do podniesienia poziomu innowacyjności gospodarki. Jest to czynnik, który determinuje konkurencyjność gospodarki, a więc co najmniej utrzymanie pozycji w międzynarodowym podziale pracy. W ostatnich latach polska gospodarka rozwija się w szybszym tempie niż gospodarki krajów wysokorozwiniętych.

Jednak tempo wzrostu gospodarczego jest jeszcze niewystarczające, by mogła ona na trwałe opuścić pułapkę średniego dochodu. Aby tak się stało, przez kilka lat stopa wzrostu gospodarczego powinna być około dwukrotnie wyższa niż w krajach wysokorozwiniętych. Teoretycznie osiągnięcie takiego poziomu jest możliwe, ale pod warunkiem że procesy rozwoju gospodarczego będą przebiegały bez zakłóceń i w pełni będą wykorzystane zasoby produkcyjne.

Bolączką ostatnich dwóch lat jest gasnące tempo wzrostu inwestycji. Tendencję tę należy odwrócić i zwielokrotnić nakłady inwestycyjne. W tym celu trzeba zmobilizować odpowiednie środki. Plan Morawieckiego wskazuje źródła finansowania inwestycji, których wartość ma osiągnąć biliard złotych, a są one zarówno krajowe jak i zagraniczne, prywatne i publiczne. Gdyby się udało w pełni zrealizować plany inwestycyjne, wpłynęłoby to na przyspieszenie tempa wzrostu gospodarczego. Nie mniejsze znaczenie niż inwestycje dla procesów rozwoju gospodarczego ma eksport. Utrzymanie tempa wzrostu eksportu determinuje wiele czynników, do których zaliczyć przede wszystkim należy poziom konkurencyjności polskich towarów i stan koniunktury na rynkach międzynarodowych.

Prowadzona w ostatnich latach polityka fiskalna ma charakter ekspansywny. Można zaobserwować, że nie tak rzadko pojawiają się nowe wydatki na cele socjalne. W tych warunkach budżet państwa staje się bardzo napięty. Dla procesów rozwojowych może to stanowić istotne zagrożenie. Niezrealizowane w jakiejś części dochodów budżetowych grozi załamaniem finansów publicznych, które rykoszetem może się odbić w sferze realnej gospodarki osłabiając tempo jej rozwoju.

Analizując politykę gospodarczą można odnieść wrażenie, że w swych założeniach tylko w minimalnym stopniu uwzględnia zagrożenia i niepewności nie tylko w Polsce, ale również na arenie międzynarodowej. Nie wiemy, jakie skutki dla Unii Europejskiej, w tym też dla Polski, niesie na sobą wyjście Wielkiej Brytanii z Unii Europejskiej. Na pewno nie będą to skutki pozytywne. Nie znamy również siły oddziaływania tych negatywnych skutków na gospodarkę UE i Polski. Gospodarka rynkowa rozwija się cyklicznie. Okresy dobrej koniunktury przeplatają recesje. To wiemy na pewno. Nie znamy tylko, jak głęboka będzie następna recesja i jakie piętno wywrze na gospodarkę, w jakim stopniu osłabi procesy rozwojowe. W tych warunkach odrabianie dystansu rozwojowego jest niezmiernie skomplikowanym u trudnym problemem. Każde naruszenie równowagi wewnętrznej a także i zewnętrznej osłabia tempo wzrostu gospodarczego, a tym samym oddala perspektywę wyjścia z pułapki średniego dochodu.

BIBLIOGRAFIA

- [1] *Przemiany we współczesnej gospodarce światowej*, red. E. Oziewicz, Warszawa 2016 s. 13; *Współczesny kryzys gospodarczy. Przyczyny, przebieg i skutki*, red. naukowa J.L. Bednarczyk, S.J. Bakowski, J. Misala, Warszawa 2011.

- [2] Zob. m.in. E. Bowden, J. Bowden, *Ekonomia. Nauka zdrowego rozsądku*, Fundacja Innowacja, Warszawa 2002, s. 820; T.Lüthje, *Wzrost gospodarczy – perspektywy i wyzwania*, [w:] *Ekonomiczne aspekty integracji europejskiej*, red. J.D. Hansen, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2013, s. 73.
- [3] WOŹNIAK M.G., *Wzrost gospodarczy. Podstawy teoretyczne*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2004.
- [4] KOŁODKO G., *Nowy Pragmatyzm, czyli ekonomia i polityka dla przyszłości*, „Ekonomista” 2014 nr 2.
- [5] RADŁO M.J., CIESIELSKA D., *Polska w pułapce średniego dochodu? Perspektywy konkurencyjności polskiej gospodarki i regionów*, Difin, Warszawa 2013.
- [6] EICHENGRREN B., PARK D., SHIN K., *Growth Slowdowns Redux! New Evidence on the Middle-Income Trap NBER*, Working Paper Nr 18663 National Bureau of Economic Research, 2013, Cambridge.
- [7] WITOLD M. ORŁOWSKI, *Dylematy polityki makroekonomicznej: Równowaga zewnętrzna i wewnętrzna*. [w:] *Wzrost gospodarczy w Polsce. Perspektywa średniookresowa*, pod red. Jana Lipińskiego i Witolda M. Orłowskiego, Bellona, Warszawa 2001, s. 23-24. Zob. ibidem W. Easterly, C.A. Rodriguez, K. Schmidt-Hebbel, *Public Sector Deficits and Macroeconomic Performance*, Oxford University Press, Oxford 1994.
- [8] Uchwała Rady Ministrów nr 14/2016 z 16 lutego 2016 roku. <http://www.mr.gov.pl/strony/aktualności/rząd-przyjął-plan-na-rzecz-odpowiedzialnego-rozwoju>, dostęp 6 VI 2016
- [9] DORBUSCH R., FISCHER S., *Macroeconomic*, McGraw-Hill, New York 1944.
- [10] RAPACKI R., *Możliwości przyspieszenie wzrostu gospodarczego w Polsce*, „Ekonomista” 2002 nr 4.
- [11] *Bariery w napływie bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Polski*, Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych, Warszawa 2015.
- [12] *Program konwergencji*, Aktualizacja 2016, Ministerstwo Finansów, Warszawa 2016, Raporty 246.

AMERICAN REVENUE BOX – THREATS AND PERSPECTIVES OF OUTPUTS

Abstract. The Polish economy in respect to the developed economies is still coming across the development gap. Accession to the European Union, and the access to the single European market is of great importance for speeding up development processes. As high economic growth speeds up the development gap, the weakening of economic growth may lead to the fact that the Polish economy can enter the middle income trap. The essence of this trap is a slowdown in economic growth after a period of accelerated growth. As a result, a country that has previously been economically successful will never be able to achieve the level of development of the highly-developed countries. The paper describes the conditions that should be met by the Polish economy managers, in order to avoid being trapped in the average income trap. The most important of them are the determinants of socio-economic development and the message of sustainable economic growth. The development of economic development is influenced by the directions of economic policy. The paper has highlighted the undertakings that have contributed to the sustainability of economic growth. In the long run, when it comes to internal or external imbalances, growth may slow down considerably, which would mean a prolonged exit from the average income trap.

Keywords: Average income trap, economic growth, recession.